

Бранислав
Нушић
Аутобиографија

Copyright © овог издања 2018, ЛАГУНА

Фотографија на корицама:
Фонд Музеја позоришне уметности Србије

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Садржај

Увод: Нушићев хумористички животопис	9
Предговор	21
Од рођења до првога зуба	34
Од првога зуба до панталона	44
Човек у панталонама	60
Суђаје	74
Школовање	85
Основна школа	96
Хришћанска наука	105
Српски језик	110
Историја	121
Географија	134
Јестаственица	143
Страни језици	150
Математика	157

Физика & хемија	.173
Мртви језици	.182
Прва љубав.	.193
Прва и последња песма	.200
Друга љубав	.214
Од треће до закључно дванаесте љубави	.221
Q. V. F. F. F. S.	.235
Тамница	.247
Војска	.258
Брак	.270
Неисписана глава.	.279
Поговор	.280
О писцу.	.291
Најзначајнија дела	.295

Аутобиографија

Предговор

Ја мислим да уопште нема смисла писати предговор аутобиографији. Ако живот човечји и има какав предговор, он је тако интимне природе да се о њему уопште и не пише. Али се мени предговором ваља оправдати што сам предузео овај посао – писање биографије – којим се обично баве пропали политичари, прогнани владари, беспослени пензионери, бивше дворске даме и чланови академије наука. И ето, тога оправдања ради, ја морам ову прву главу посветити предговору.

У једно доба, настала је била читава хајка на мене. Све што је добило свраб за писање узело је да се чеше о мене, тако да сам постао био нека врста писменог задатка за све оне који су – то се већ разуме – почињали критиком своја литерарна вежбања. Сви су они и на сав глас тврдили: да ја немам ни духа ни талента. Како су ми на тај начин створили донекле репутацију човека без духа и талента, поче се шапутати да ми та репутација даје довољно квалификација за члана

академије наука и уметности, те сам свакога часа могао очекивати да будем и изабран. Па, како сваки академик мора да изради своју аутобиографију – и како је нашим академицима за тај посао потребно по неколико година, па их има који су и умрли а тај толико велики и важан посао нису довршили, те се ни дан-данас ништа не зна ни о њиховом животу ни о њиховом раду на науци – то сам одлучио да за времена приберем грађу за свој животопис.

Ето, то ме је, углавном, руководило када сам сео да пишем ову књигу.

Опис свога живота отпочео сам са рођењем, налазећи да је то најприроднији почетак. Полазећи од тога факта, ја се нисам упуштао у ствари које су претходиле моме рођењу, пошто о томе вероватно и нема никаквих података. Аутобиографију сам завршио женидбом, налазећи да после женидбе човек и нема аутобиографије.

Уосталом, време од рођења до женидбе и јесте један период (са много потпериода) у историји човековој. Онако, отприлике, као што у историји Срба време од досељења на Балканско полуострво до пропасти царства на Косову чини један велики период са много потпериода. Чак би се и у животу човековом тај период од рођења до женидбе могао, као и у историји, звати период „од досељења до пропасти“. Као што би се и период који затим настаје могао тако лепо и у животу, као и у историји, назвати: период „рбовања и патњи“.

Стога сам се ја и задржао само на првоме периоду: од досељења до пропасти. Даљи опис мога живота

поверио сам једноме своме пријатељу, врло талентованоме и отменоме господину, за којег сам се уверио да ниједну ствар не казује онако како је она била, већ је увек допуњује, намешта и замазује, не би ли је улепшао. Такви су људи необично подесни за биографије књижевника и уметника, јер је код тих биографија правило да се свака ствар тако улепша како би велики покојник потомству изгледао што узвишенији и што племенитији. Биографи књижевника и уметника имају у томе погледу необичну сличност са машамодама и кројачицама. И код њих постоји онај кројачки укус: „ово вам лепо стоји!“ те биографију тако кроје и дотерују како би што лепше стојала ономе о коме пишу. Ако је дами ружан струк, кројачица ће направити хиљаду машиница да га покрије; ако је књижевнику ружна прошлост, биограф ће измислити хиљаду анегдота да је замаже. Ако дама има мало грбава леђа, кројачица ће јој измислити такав крој да се то и не опази; ако уметник има мало грбав морал, биограф ће измислити таква објашњења да ће такав морал изгледати као врлина.

Сећам се, на пример, једнога случаја којег сам ја савременик и сведок а који сам затим прерађен читао у биографији.

Лирски песник Н. Н. једно јутро, трештен пијан, срео се са својим будућим биографом. Велики покојник бивао је често пута у животу свиња, али је овом приликом нарочито био забрљавио, тако да није умео чак ни кућу да нађе.

– Слушај, пријатељу – рећи ће он, посрћући и наслањајући се свом тежином на будућег биографа

– они што су пили са мном напустили су ме, стоке бојје, па нема ко да ме одведе кући. А ја, видиш, знам на небу да нађем Великог медведа, али своју кућу не могу никако да нађем!

Та је епизода у биографији (*Успомене на покојној Н. Н.*) гласила овако:

– Једног јутра, срео сам га суморна и брижна; чело му је било мутно, а очи – оне очи којима је он тако дубоко понирао у душу човекову – биле су пуне неког чудног израза бола и прекора. Кад сам му пришао, он се ослони на мене и рече ми:

– Посрћем, посрћем кроз живот, јер су ме сви пријатељи напустили. Ах, лакше ми је наћи путе небеске но стазе живота. Осећам се усамљен, поведи ме, поведи ме!“

И на то је биограф надовезао свој опширан коментар, објашњавајући дубину мисли у овим речима покојниковим.

У биографији једног сликара читао сам како је у животу имао тешких неприлика услед сукоба застарелих погледа нашега друштва са његовом узвишеном уметношћу. Ове су неприлике чак имале утицаја и на сам правац рада његовог. Дотле портретиста Рембрантових боја и манира и композитор замашних инвенција, прешао је одједном на пленер пун сунца и светлости. Међутим, мени је познат један од тих сукоба његове узвишене уметности са застарелим погледима друштва. Он је седео код једног кројача, који му је за четрдесет динара месечно, сем собе, давао свако јутро по једну кафу и уз то му бесплатно пеглао панталоне. Из благодарности према тој пажњи, он је

израдио портрет кројачев и његове жене. Вероватно том приликом, настало је и мало ближе познанство између њих, те му је од тога доба кројачева жена служила као модел. И кројача није нимало бунило када би затекао своју жену са позоришним шлемом на глави и копљем у руци, у положају Паладе Атине, али су се у њему побунили застарели погледи нашега друштва када ју је једном затекао у положају спартанске краљице Леде а сликара крај ње као лабуда. Том приликом је кројач, без обзира на то што ће доћи у сукоб са узвишеном уметношћу, тако испребијао лабуда како може само један човек застарелих погледа учинити. Оном истом утијом којом му је свако јутро пеглао панталоне испеглао му је овом приликом ребра, а шиваћом иглом система *Синџер и комџ*. толико га избђ да је сликар морао шест недеља лежати у болници, и од тога доба је сасвим напустио портрете и композиције а одао се пленеру, искоришћујући као моделе краве, козе и ждребад, уверен да на тај начин неће доћи у сукоб нити са застарелим погледима нашега друштва нити пак са љубоморним кројачима.

То исто, само мало друкчије, и са једним композитором. Читао сам му биографију, по којој је у његовој активности, после првих снажних и емотивних композиција, настала била извесна стагнација, после које је компоновао литургију. Биограф ту стагнацију објашњава недаћама брачнога живота, јер га његова бивша супруга није умела довољно да разуме. Композитор је имао да спреми једну сопранисткињу за извесно соло у једној својој композицији. То је спремање нешто подуже трајало и, на крају,

сопранисткиња изгледа да је добро схватила соло, али га композиторова жена није схватила. И место аплауза и ките цвећа, што је сопранисткињу очекивало на концерту, композиторова је жена, на главној проби, разбила о њену главу нов новцат кишобран. И после тога случаја, а услед тога што га супруга није довољно разумела, настала је она стагнација у композиторовој активности, после које је компоновао литургију, и то не толико из осећања побожности колико што је судијама врховнога суда, приликом бракоразводне парнице, дао реч да ће компоновати нову литургију ако спор у његову корист реше.

Ето, тако се кроје хаљине великих људи; ето, тако се пишу биографије у кројачким радњама за израду биографија. И то је добра страна тих биографа, коју историја књижевности прилично искоришћује, али ти биографи имају и једну рђаву страну, коју пошто-пото треба сузбити или је бар онемогућити. Ти биографи, наиме, имају обичај да се после смрти кога познатијег човека увуку у његову кућу и са једном полицијском ревношћу испретурају му фиоке и све хартије и хартијице које се по кући налазе. Но и то им је мало, већ развију праву судску истрагу, те почну по целој свету прибирати покојникова писма, школске сведоџбе, признанице и сва друга документа, па их затим, са истрајношћу једнога пасиониранога иследника, дешифрирају, коментаришу, објашњавају, обрћу речи, премећу реченице и, на крају крајева, на основу нових података, тако измолују покојника и тако преврну биографију, која је дотле била написана, да бивша биографија личи просто на преврнут

капут, са грудним џепом који је с леве стране груди прешао на десну, са новом сомотском јаком и са новом поставом. Јер ваља знати да те биографске кројачке радње не кроје само нове биографије, већ врше и све остале послове: прерађују старе, пеглају, ваде флеке, преврћу их и крпе тамо где се на којој биографији појавила рупа.

Ја се, на пример, сећам биографије једнога нашег заслужног човека, признатога научника, професора Стојана Антића, која је у своје време била сасвим уљудно написана и коју је, као што сам чуо, и сам покојник, док је био жив, прочитао у једном календару и није се бунио против ње. По тој биографији, покојник се родио 1852. године у Петровцу, од мајке Ангелине и оца Миљка, који је био свињарски трговац. Стојан је свршио основну школу у Петровцу, нижу гимназију у Пожаревцу, вишу и Велику школу у Београду. Како је по струци био природњак, то му је одмах, чим је постао наставник, додељено да предаје немачки језик и гимнастику, и у том правцу је развио толико своју делатност да је чак и израдио једну исцрпну научну студију о траговима српских речи у санскритском језику.

Но двадесет година доцније, пошто су се биографи дочепали разних његових приватних писама, ја сам на основу „нових података“ читао сасвим другу и другачу његову биографију. По тој новој биографији, покојник се није звао Стојан, него Спира; он је погрешно носио презиме Антић, јер његово је презиме у ствари Николић. Његова се мајка није звала Ангелина, јер му је то била маћеха, већ Марија; његов се отац није звао

Миљко, већ Мијат, и није био свињарски трговац, већ поп. Покојни се Спира није родио у Петровцу, у пожаревачком округу, већ у Рековцу, јагодинском округу; нижу гимназију није учио у Пожаревцу, већ у Јагодини; Велику школу није учио у Београду, јер је свршио ратарску школу у Краљеву. Као наставник није предавао немачки језик и гимнастику, већ хришћанску науку и нотну певање. Покојник није писао студију о траговима српских речи у санскритском језику, већ о утицају шума на климатске односе.

Мене, верујте, не би изненадило када би ти биографи, на основу података које су сабрали из писама и других својеручних написа, који би заостали иза смрти кога великог човека, утврдили да покојник уопште није ни постојао. Јер можете мислити шта су све ти биографи кадри пронаћи у приватним писмима покојниковим, а нарочито у онима која је писао док још ни сам није слутио да ће бити велики покојник. Јер, када већ неко постане велики човек, он онда, разуме се, и своја приватна писма удешава тако да би се могла објавити, отприлике као што се жена која је стекла признање да је лепа удешава да би томе и одговорила. Читао сам тако, на пример, писмо једног великог човека, академика, који је од свога кирајџије тражио неплаћену кирију. Велики је човек у писму своје кирајџији писао како је живот са своје материјалне стране одиста одвратан, како дневне бриге замарају велике душе и још пуно других афоризама о животу, а све с обзиром на евентуално штампање тога писма. Кад је тако написао пуно ружних ствари о животу, прешао је на фразу: „али постоји извештан ред ствари у животу

који се не да избећи“ и, на основу те фразе, тражио је од кирајџије тромесечну дужну кирију. Разуме се да је кирију добио тек кад је срео лично кирајџију и усмено (што се не може штампати) му опсовао сто богова и попретио да ће га као мачку испребијати.

Други један велики човек, из обазривости да му се не штампају писма после смрти, завршавао их је увек фразом: „Молим да ми по прочитању овај лист хартије вратите“. То му је постала таква навика да је једном, издајући признаницу за изванстан хонорар, завршио ову: „Молим да ми по прочитању овај лист хартије вратите“. Знао сам и једнога угледнога научника нашега, код којег је бојазан да остави писмене трагове после смрти постала права манија, тако да се одрекао уопште писања и умро је као признат научни књижевник а никада ништа на свету није ни написао.

Ето, углавном, свих добрих и рђавих страна тога када човек дозволи да постане жртва биографа. И зар онда није боље написати аутобиографију, те на тај начин избећи све евентуалности?

Али ја бих био нескроман кад бих рекао да су горњи разлози једини који су ме руководили да напишем аутобиографију. Пре свега, нису ни стога што ја себе не сматрам великим човеком, те сам са те стране безбедан и миран, уверен да ће моја приватна писма, извесно, корисније послужити пиљарима за фишеке но биографима за вађење каквих података.

А што сам и поред тога написао ову књигу, то је само зато што сам њоме хтео да обележим ше’сетогодишњицу живота, те – осврћући се у овоме тренутку за собом и прелазећи преко јучерањег и прекјучерањег

дана – да погледам чак далеку младост, најдрагоценији део живота. И, мада ми је позната мудра реч француског писца Ги де Мопасана, по којој „нема ничега страшнијег до кад човек остари па забада нос у своју младост“, ја ипак то чиним, по ономе нагону који код дављеника, за оно неколико тренутака растајања од живота, изазива пред очима слику прошлости, па чак и далеке младости.

Али не осврћем се ја за собом зато да заплачем за оним што је прошло. Напротив, осврћем се да се насмејем смехом, за који се овде, пре но ма кад иначе, може рећи: „Ко се напослетку смеје, најслађе се смеје!“

Нас тројица смо из једне душе кренули у свет, још одмах по моме рођењу. Чим сам се први пут у крилу мајчином насмешио, из тога осмеха поникао сам ја и пошао својим путем у свет; чим сам се први пут у крилу мајчином забринуо, намргодио и уозбиљио, из те збиље поникао сам опет ја и пошао својим путем у свет; и чим сам се први пут у крилу мајчином заплакао, из тога плача поникао сам опет ја и пошао својим путем у свет.

Путеви су нам били различити.

Оно ја што је поникло из мога првога плача прошло је кроз живот заливајући се сузама. Оно је у свету видело само зло и невољу; све му је било мрачно, све туробно, све суморно. Небо вечито застрто облацима, земља вечито орошена сузама. Оно је саосећало свачији јад, болела га је свачија невоља, тиштала га је свачија беда. Оно је плакало са туђих недаћа и бусало се над туђим гробовима.

Оно ја што је никло из тренутка моје збиље пошло је у живот под тешким теретом и посртало је под бригом. Оно се бринуло о сунцу да ли правилно ходи; њега је мучило што се земља другачије не окреће, што су реке криве, што су мора дубока и што су горе високе. Са дубоким браздама исписаним на челу, оно се задржавало пред сваком појавом и улагало све своје напоре да је реши; оно се заривало у сваки проблем, застајало пред сваком тешкоћом, и тако ходило кроз живот прегигајући се под теретом брига.

Оно ја што је никло из првога мога осмеха прошло је кроз живот са осмехом на уснама, гледајући све око себе веселим погледом и ведре душе. Оно се смејало слабостима као и врлинама, јер су људске врлине често веће слабости од њихових мана. Оно се смејало узвишеноме као и униженоме, јер узвишени је често мање душе од онога кога он са висине погледа. Оно се смејало лудости као и мудрости, јер мудрост је људска често пута збир људских лудости. Оно се смејало неправди као и правди, јер правда је често пута тежа људима од неправде. Оно се смејало истини као и заблуди, јер истина је често пута непостојанија од заблуде. Оно се смејало љубави као и мржњи, јер љубав је често пута себичнија од мржње. Оно се смејало тузи као и радости, јер туга често пута уме бити и лажна, док радост ретко кад. Оно се смејало срећи као и несрећи, јер срећа је готово увек варљива, а невоља не. Оно се смејало слободи као и тиранији, јер слобода је често фраза, а тиранија увек истина. Оно се смејало знању као и незнању, јер знање има граница, док

незнање их нема. Оно се смејало свему, смејало се свачему, смејало се, смејало, смејало...

А кад је прошло шест пуних деценија – веле то је просечан човечји век – састала су се три путника, сабрала су се у исту душу из које су кренула у свет и свела су рачуне о ономе што су видела у свету на својој дугој путу.

Узе реч први, онај што је бринуо бригу целог света:

– Изморио сам мозак и изломио душу, бринући људске бриге!

– А јеси ли их бар збринуо те олакшао човечанству?

– Не, јер брига је нераздвојна од човека. У бризи је услов за напредак човечанства. Увидео сам да је грех према човечанству одузети човеку бригу.

– А јеси ли бар познао живот кроз који си прошао?

– Не, јер од брига нисам могао дићи главу.

Узе реч затим онај што је плакао:

– Исцедио сам зенице плачући, источио сам душу јадајући над људским боловима!

– А јеси ли бар искупио људске болове?

– Не, болови су и даље остали међу људима, јер, веле, живот је бол и без бола нема живота.

– А јеси ли бар познао и видео живот тај?

– Не, јер нисам кроз сузе могао ништа познати и ништа видети.

Узе реч и онај трећи, што се смејао:

– Разглавио сам вилице смејући се, јер толико је смешнога међу људима и у животу људи. Све што сам више упознавао живот, што сам ближе упознавао људе, све сам се слађе смејао. И сада још, када сам

стигао на одмориште, те се осврнем за собом, не могу да не прснем од смеха!

Томе трећем, који је смејући се кроз живот и животу прошао своју стазу, поверавам да испише ове листове моје јубиларне књиге, јер он је једини видео живот.

Од рођења до првога зуба

Мада је смрт једини и најпоузданији факат у животу свакога човека, ипак, пишући аутобиографију, свако обично избегава да почне са тим фактом. Морам се, дакле, и ја измирити са тим већ усвојеним начином писања и почети са рођењем, мада је баш рођење често пута споран факат у животу човечјем. Код мене се, на пример, дуго и дуго није било начисто са годином мога рођења, те се најзад једва успело утврдити да сам се родио 8. октобра 1864. године.

Раније тврдње мојих биографа да сам се родио 1866. године отпале су благодарећи брижљивом испитивању професора г. Миленковића. Ти ранији биографи изводили су своју тврдњу на основу пронађених података, по којима сам ја први разред гимназије завршио 1878. године. Претпостављајући да сам у школу пошао у седмој години, то сам, по њима, четири разреда основне школе и један разред гимназије свршио у дванаестој години, што значи да сам се родио 1866. године.

Да спор реши, г. Миленковић се упустио у истраживање по старим архивама, претурајући све школске протоколе, где је најзад утврдио несумњиви факат да сам ја први разред гимназије учио пуне три године, из чега се да извести јасан закључак: да сам се морао родити 1864. године. Хвала г. професору и са моје стране што је то питање расветлио, те нам је ствар сад већ свима јасна и неће нас више доводити у забуну.

Као узгред помињем овде да је исте године кад сам се ја родио умро Вук Караџић. То је једна очевидна случајност, јер ја нисам имао тих претензија да се такав литерат на тај начин склони да би ми направио места у литератури. Па ипак ме је та случајна веза између мене и Вука некада испуњавала поносом, те сам у младости чезнуо за тим да ми ко пребије ногу, сматрајући да је довољно бити ћопав па бити Вук. Једном чак мал' ми се није десило да ми пребију обе ноге, али не у тежњи да се задовоље моје литерарне амбиције.

Још једна узгредна напомена. У доба када ћу се ја родити и нешто пре зачала се међу народима Балканскога полуострва идеја о зближењу и заједници, те да удружени прегну на заједничко дело ослобођења. Као први експеримент тога зближења изгледа да сам био ја, представљајући у неку руку персонификацију балканске заједнице. И, да није нешто српска народност била та која ме је у првим данима детињства снабдевала млеком, чиме ме је необично обавезала, ко зна не би' ли ја сад већ био стрељан као грчки министар или не би' ли, као лажни румунски кнез, трошио у светским бањама новац маторих француских удовица, или не би' ли се, субвениран од разних држава, кржавио

по планинама као шеф албанских бандита, очекујући згодан тренутак да од своје хајдучке чете образујем министарски савет.

Код мога рођења није само датум био споран, већ и само место. Једни су биографи бележили Београд као место мога рођења, а други Смедерево. Целу забуну у том погледу начинило је то што ме се оба поменута града одричу и ниједан не признаје да сам се у њему родио, већ ме потура ономе другоме. У погледу тога питања ја не могу да се ослоним на своје сећање, али сам у породици сазнао за извесне околности које ствар објашњавају. Наиме, мој је отац био имућан трговац у Београду и, баш кад сам ја требао да се родим, он банкротира па покупи сву своју банкротску имовину – у коју сам и ја спадао – и пређе у Смедерево да живи. Тај поступак никад у животу нисам могао опростити моме оцу. Натерати ме да се родим под претпоставком да сам богатога оца син и онда, када сам већ рођен, када се већ не може натраг, ставити ме пред факат да сам пуки сиромах! То оцу нисам могао да опростим утолико пре што је имао доста деце, па није међу њима морао баш мене изабрати да направи тако пакосну шалу.

Кад је већ реч о моме оцу, као шаљивчини, морам поменути да су, како по свему изгледа, и моји даљи преци били у неку руку шаљивчине. Ја то само претпостављам, јер о мојим прецима врло мало што знам сем факта да нису носили исто породично име које ја носим. Ни дан-данас се не зна како је моје право презиме, а чије је ово што га ја носим, бог ће га свети знати. Настаје, дакле, интересантно питање: ко је тај од мојих предака који је сам своје презиме заборавио

и под каквим је околностима он то могао учинити. Знам да је један мој рођак заборавио своје презиме кад је напунио двадесету годину и кад се окружна команда нешто о њему распитивала. Добро, то још разумем; али такав разлог није могао постојати у доба када је дотични мој предак заборавио своје презиме. Остаје ми, за решење ове загонетке, једина претпоставка: да је тај мој предак морао умрети гдегод у иностранству, и то под туђим именом, што ће рећи: под лажним пасошем.

Кад год сам о тој околности из моје биографије размишљао, увек ми је падало на памет како то одиста мора бити добра шала умрети под туђим именом. То мора бити једно нарочито задовољство за мртваца који би успео да заведе околину да га под туђим именом сахрани. И колико и каквих све занимљивих компликација може ту настати! Замишљајући погледкад себе у томе положају, ја сам већ унапред уживао у заблуди мојих поверилаца, који би ме и мртва сматрали за дужника, иако сам ја и за живота био за њих увек мртав; па онда, о положају моје жене, која, и поред тога што би одиста била удовица, не би никако могла бити удовица; па онда, у разочарењу професора Симе Митровића, који са извесним пакосним задовољством већ неколико година бележи фразе за посмртни говор који намерава да ми одржи пред црквом; и најзад, у многим и многим другим замршеним и неразрешивим односима.

Родио сам се у једној старој кућици, у близини београдске Саборне цркве. Та је кућица доцније збрисана са земље и наместо ње се сад диже велика палата Народне банке, тако да су данас банчини трезори

тачно тамо где је била соба у којој сам се ја родио. И сад, кад би наишло једно благодарно поколење и хтело, рецимо, да означи спомен-плочом место где сам се ја родио, та би се плоча, са натписом: „Овде се родио итд.“, морала узидати у Народну банку, тачно изнад оних сутеренских прозора са дебелим гвозденим шипкама, где су трезори у којима почива банчина златна подлога. Замислите само у какву би то забуну могло довести каквога познијега мога биографа, који би можебити, на основу оваквих факата, доказивао да сам ја ванбрачно дете из дивљега брака измеђ’ гувернера Народне банке и портирове удовице. Портирова удовица, да би прикрила гувернерову бруку, која би могла имати утицаја и на банчин кредит у иностранству, сакрила се, по решењу управног и надзорног одбора банчиног, измеђ’ каса у којима је банчина златна новчана подлога. Ту је мене родила и стрпала ме у један трезор, где ме је затим пронашла комисија кад је пребројавала државну готовину и увела и мене у биланс, на страни примања. Разуме се, изаћи у живот из трезора Народне банке и носити на себи потпис гувернера Народне банке, лако му је било одржати се на добром курсу – тако би отприлике завршио своје резоновање тај будући мој биограф. Али, хвала богу, код нас нема изгледа да ће ускоро наићи какво благодарно поколење, што даје довољно гаранције да се таква збрка у мојој биографији неће ни десити.

Родио сам се о поноћи, према чему се не би могло у биографији рећи: „Он је угледао светлост дана 8. октобра 1864. године“, већ: „Он је угледао светлост миликерц-свеће 8. октобра 1864. године“.

Одмах, на првome кораку по рођењу, но без мојега учешћа и кривице, направио сам збрку у кући. Бабица, која је бдила крај постеље моје мајке крепећи се румом, објавила је да је дете које се родило женско. На глас да сам женско, мој отац плъуну, почеша се иза уха и опсова нешто ружно, што ја онда нисам разумео не познајући довољно матерњи језик. Доцније сам сазнао да је мој отац био један од напреднијих људи, те ужасно мрзео онај остатак варварског обичаја – давање мираза уз девојку.

Ја се нисам никада, ни доцније, распитивао како се то могла бабица збунити оглашујући ме за женско, али мислим да ће то бити услед расејаности. Бабица је била стара, уседелица девојка, а код ових, веле, није немогућа таква расејаност да мушко сматрају за женско и, обратно, женско за мушко.

Можете мислити како смо се сви у кући изненадили кад смо сутрадан, још рано изјутра, сазнали да сам мушко. Бабица се за своју погрешку извињавала slabим осветљењем које је прошле ноћи било у кући; оцу је необично пријатно годила ова исправка, а ја сам се у ствари љутио на бабицу што забада свуда свој нос те ми је открила прави пол, убеђен да би за мене много боље било да сам остао женско. Како сам данас плодан писац, вероватно бих био и плодна жена, те би' у том случају досад већ имао комплетно издање својих целокупних дела, док их овако, као писац, још немам.

Бабица је том приликом констатовала и то да сам са рођењем задоцнио пуних седам дана. Ја не знам по коме сам реду вожње ја требао да стигнем седам дана пре, али знам да сам у том задоцњењу целога свога

живота ја видео једну трагедију. Замислите, молим вас, деби, прво ступање на позорницу, прва појава у животу, па задоцњење од седам дана, и то у доба кад нису постојале наше државне железнице. Па онда – ја сам негде напред то поменуо – да је мој отац све до мога рођења био богат човек и да је некако баш тих дана банкротирао, што значи: да нисам имао задоцњење од седам дана, ја сам се још могао родити као богатога оца син. Овако, изгледам себи као онај који, позван на богат и раскошан ручак, стигне читав сат касније, кад је сав ручак поједен, па му понуде да му обаре три јаја и још га љубазно питају: жели ли ровита или тврдо скувана.

Сматрајући то задоцњење као једну тежу трагедију у своме животу, ја сам се увек и доцније распитивао може ли се некако од судбине добити сатисфакција, другим речима: може ли се некако накнадити тај губитак од седам дана који ми је нанело задоцњење.

– Може, канфором! – тешио ме је мој кућни лекар.

– Како канфором?

– Па, кад будете умирали, можемо вам уштрцати мало канфора, те да вам продужимо живот за једно седам дана, колико сте изгубили при рођењу.

Од тога часа, када ми је лекар ову утеху саопштио, ја сам постао најоданији поштовалац медицинске науке, очаран њеним напретком, који јој је дао могућности да пружи људима тако обилну моралну сатисфакцију. Но оно што ме је, и поред ове утехе, још увек узнемиравало била је помисао да је моје задоцњење од седам дана, које ме је спречило да се родим као син богата оца, можда какав неодољив фатум који лебди нада мном;

тако да предосећам да ми се пред крај живота може још и то десити да на седам дана после моје смрти мој лоз добије главни згодитак. И тада ће се рећи не само да сам при рођењу седам дана задоцнио, већ и да сам седам дана раније умро, а то би већ била страховито бездушна игра судбине.

Крштења се не сећам довољно, једва погдешто од тога обреда ако сам упамтио. Тако, сећам се, кад је поп сручио на мене, онако голога, читав бакрач хладне воде, да сам му у души опсовао нешто тако нехришћански да то не би ни у ком случају могло послужити као моја изјава приликом ступања у хришћанство. Како сам тада, приликом овога лепога хришћанскога обреда, добио кијавицу, ја је се никад више нисам опростио и ево је кроз цео живот вучем, те могу слободно рећи да сам ја своју религију искијао.

Интересантна је појава да сам се ја, дошав на свет, убрзо свикао на нову околину. Мајка, отац, браћа и сестре били су ми некако, већ од првога познанства са њима, врло симпатични и осећао сам се међу њима као код своје куће. Чим сам се, прва два-три дана, упознао са кућним приликама, настао сам енергично да учиним извесне измене у начину живота и реду који је дотад владао. Тако, на пример, моја је мајка дотле спавала по целу ноћ, што сам ја сматрао за нехигијенски и почео сам је будити по пет и шест пута ноћу. Оца сам пустио до поноћи мирно да спава, одмарајући се од својих дневних брига, али је од поноћи он морао узимати свој покривач и ићи чак у трећу собу, легати на диван и покривати се преко главе, ако је рад био да спава и даље.

Иначе је моје прво детињство било врло монотono. Не сећам се ничега важнијег из тога доба, изузимајући извесних ситнијих авантура. Тако, на пример, једном сам пао под кревет и нису могли читав сат да ме нађу; једанпут сам прогутао цванцик и због тога сам морао да испијем сто грама рицинуса (од тада ми ни дан-дanas не ваља стомак), а једном сам опет пао у фрас, и то без икаквог нарочитог разлога, већ више из пакости према доктору који ме је на пò сата пре тога прегледао и рекао да сам здрав као тресак.

Једина ствар која ме је у то доба нарочито нервирала, то су биле породичне конференције, које су редовно одржаване око моје колевке. Тема разговора који се у тим приликама водио била је увек питање: на кога личим. Ја лично био сам дубоко убеђен да не личим ни на кога и ни на шта; ја сам имао утисак да личим на тесто нарасло у наћвама, које ће тек доцније велики пекар, господ бог, моделирати. Али они који су се окупљали око моје колевке проналазили су увек по нешто ново на свакоме моме делу тела и узвикивали:

„Ју, ју! Гледај, молим те: очево чело, теткин нос, теча Симине уши, ујнина уста“, и тако редом даље.

И у том се погледу тако далеко ишло да сам, слушајући свакодневно то па то, почео најзад стицати уверење да сам ја у ствари нека наказа, скрпљена из разних делова тела целе моје многобројне породице.

У то доба пада и моје добијање првих зуба. Ох, то вам је била читава комендија, тако да смо сви попуцали од смеха. Ја лично нисам био толико претенциозан да што пре добијем први зуб, али ми је отац досадио

завлачећи ми непрестано кажипрст у уста и пипајући ме по деснима.

Што се тиче зуба, ја сам се на њима уверио да наука о познавању човека није тачна, јер ја никад нисам успео да имам тридесет и два зуба, колико та наука прописује, све док нисам платио зубноме лекару две хиљаде динара. Патио сам вечито од зубобоље, можда и са проклетства које је отац бацио на мене када сам га, из благодарности, својим првим зубом ујео.

Од првога зуба до панталона

Разуме се да нисам остао само на првоме зубу, већ сам убрзо искитио вилице још неколиким, што ми је дало могућности да изустим покоју реч. Ја сам, додуше, већ раније пуштао неке животињске гласове од себе, у којима је мајка налазила извештајан смисао и гостима тумачила шта сам ја тиме хтео рећи, што ми необично личи на случај са зеленим папагајем госпођа Миле апотекарице, коју сам доцније у животу познао. Госпођа је имала једног зеленог папагаја који је, по њеном уверењу, говорио, и кад год би он закречао: „ла-ра-ро-ра-ро-ра!“ госпођа би нам објашњавала да он то каже: „добар дан желим!“, што ми, напрежући до највеће мере и пажњу и слух, нисмо могли никако да разумемо. Тако и моје прве изразе: „ду, му, гу, до, по“ итд. моја је мајка преводила и тумачила као да тим хоћу да кажем: тата, мама итд. Стога ја и не бележим та крештања као прве речи. Прва реч коју сам, свестан њенога значења, рекао била је: „дај“ и од тога доба, па

кроз цео живот ту реч кад год изговорим, изговарам је свестан њеног значења.

Но важније него то је да сам ја, после првих зуба, на крају прве године, већ стао на своје ноге и проходао. Морам признати да сам у први мах ишао четвороношке. Веле: да би се стало на две ноге, потребно је најпре ићи на четири или, другим речима, да би се човек у животу могао исправити, потребно је најпре да пузи, као што мора најпре поклецнути онај који хоће да скочи. Ја не знам одиста није ли то пужење којим човек почиње своје прво кретање у животу извесна вежба за практичан живот, или је то можда тако судбином опредељено да човек у доба кад је најискренији, у доба кад још не уме да се претвара, кад је најближи човеку, уђе четвороношке у живот?

У то доба, када сам проходао, најважнији је догађај био: поступаоница. То је онај лепи наш обичај да се детету кад прохода ломи погача над главом. Али, пре но што ће се погача преломити, на њу се стављају разни предмети и ставља пред дете, те се пусти да се само маши, и оно чега се маши, тако се тумачи, биће му позив у животу. На погачи, која је пред мене била стављена, била је једна књига, новац, перо и кључ, као атрибути: науке, богатства, књижевности и домаћинства. Ја сам, разуме се, бацио око на пару, и од тада па све до сада тај ми је укус остао неослабљен. Али, у тренутку кад сам корачио да узем пару, ње неком мађијском силом нестаде са погаче. Тражили смо је и тражили, али је не нађосмо. Доцније смо тек сазнали да је мој старији брат, у моменту када сам ја пошао погачи и када су сви погледи и сва пажња